

Міністерство охорони здоров'я України
Донецький національний медичний університет

Герасименко О.І.
Герасименко К.О.

СУДОВА МЕДИЦИНА

Підручник

За загальною редакцією
професора О.І. Герасименка

*Затверджено Міністерством освіти і науки України як підручник
для медичних та юридичних вищих навчальних закладів листом МОН України
№ 1/11 - 18237 від 27 листопада 2013 року*

4-те видання,
перероблене та доповнене

Львів 2023

Видавництво "Магнолія 2006"

УДК 340.6(075)
ББК 58.1
ГЗ7

Автори:

Герасименко О.І. — професор кафедри патоморфології, судової медицини та гістології Донецького національного медичного університету, доктор медичних наук, професор;

Герасименко К.О. — асистент кафедри патоморфології, судової медицини та гістології Донецького національного медичного університету, кандидат медичних наук.

Рецензенти:

Білицька Г.А. — доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», кандидат медичних наук, доцент;

Гуров О.М. — завідувач кафедри судово-медичної експертизи Харківської медичної академії післядипломної освіти МОЗ України, доктор медичних наук, професор;

Клименко Н.І. — професор кафедри судових експертиз Донецького юридичного інституту МВС України, професор кафедри правосуддя Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка, доктор юридичних наук, професор;

Михайліченко Б.В. — завідувач кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця, доктор медичних наук, професор;

Мишалов В.Д. — завідувач кафедри судової медицини Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика МОЗ України, доктор медичних наук, професор.

Герасименко О.І.

ГЗ7 Судова медицина: Підручник / О.І. Герасименко, К.О. Герасименко, ;
За заг. ред. О.І. Герасименка. — 4-те вид., переробл. і доповн. — К.:
Видавець Заславський О.Ю., 2023. — 464 с.

ISBN 978-617-574-133-7

У підручнику на сучасному науковому та педагогічному рівні викладено повний курс судової медицини. Надана актуальна інформація щодо правових та організаційних основ судово-медичної служби та загальні дані про діяльність судових експертів, інформація, яка дозволить визначити ознаки впливу на організм або труп певних чинників, вирішити питання про механізм утворення, зажиттевість і давність ушкодження, причину смерті, тяжкість тілесного ушкодження тощо. Розглянуто питання дослідження та експертизи речових доказів із слідами біологічного походження та типові помилки судово-медичних експертів. Значна увага приділяється судово-медичній експертизі живих осіб та експертизі трупів. Питання законодавчого регулювання судово-медичної експертної діяльності надані на сучасному рівні. Підручник є зручним для використання студентами юридичного напрямку, оскільки розставлені акценти щодо використання судово-медичних даних працівниками органів внутрішніх справ, слідчими, судьями, працівниками прокуратури та адвокатури. Одночасно навчальний матеріал надано в повному обсязі відповідно до навчальних програм, за якими навчаються студенти вищих медичних навчальних закладів. Видання розраховане на студентів вищих медичних та юридичних навчальних закладів, лікарів-інтернів галузі «судово-медична експертиза», судово-медичних експертів, лікарів та юристів.

УДК 340.6(075)
ББК 58.1

© Герасименко О.І., Герасименко К.О., 2023

ISBN978-617-574-133-7

© Видавництво "Магнолія 2006", 2023

Зміст

Умовні позначення та скорочення	7
Переднє слово	8
Вступ	10
Розділ 1. Короткий виклад історії судової медицини та судової медичної експертизи	11
Розділ 2. Судова експертиза	
2.1. Загальні поняття	15
2.2. Суб'єкти судово-експертної діяльності	21
2.3. Види судових експертиз	30
2.4. Порядок призначення судової експертизи	35
2.5. Порядок виконання судової експертизи	47
Розділ 3. Організаційно-правові засади судової медичної експертизи	
3.1. Загальні засади	52
3.2. Правові засади судової медичної експертизи	54
3.3. Організаційні основи судової медичної експертизи	55
3.4. Участь лікаря-спеціаліста в галузі судової медицини (або іншого лікаря) в слідчих діях	56
3.5. Участь експерта в судовому засіданні	57
Розділ 4. Судово-медична експертиза ушкоджень, що заподіяні фізичними чинниками	
4.1. Травма та травматизм	59
4.2. Засоби механічного травмування	60
4.3. Біомеханіка травми	63
4.4. Морфологія травми	65
4.5. Черепно-мозкова травма	89
4.6. Патологія внутрішніх органів, що виникає внаслідок травми	96
4.7. Зажиттєвість ушкодження	100
4.8. Давність заподіяння ушкодження	104
4.9. Послідовність заподіяння ушкоджень	106
4.10. Травма тупим твердим предметом	109
4.11. Тривале та позиційне здавлювання тіла	113
4.12. Ушкодження частинами тіла людини	113
4.13. Ушкодження тваринами	115
4.14. Ушкодження внаслідок падіння людини	116
4.15. Падіння на східцевому марші	120
4.16. Падіння в обмеженому просторі	121
4.17. Травма гострими предметами	121
4.18. Вогнепальні ушкодження	138
4.19. Ушкодження внаслідок холостого пострілу	161
4.20. Сліди внаслідок дії вогнепальної зброї на особі, яка стріляла, та на присутніх	161
4.21. Вибухова травма	162
4.22. Ушкодження металльною зброєю	165

4.23. Ушкодження внаслідок дії високої температури	166
4.24. Ушкодження внаслідок дії низької температури	170
4.25. Електротравма	172
4.26. Баротравма.....	174
4.27. Загальні поняття про транспортну травму	176
4.28. Автомобільна травма	178
4.29. Мотоциклетна травма	182
4.30. Велосипедна травма	183
4.31. Рейкова травма	183
4.32. Тракторна травма	186
4.33. Авіаційна травма	186
4.34. Парашутна травма	188
4.35. Воднотранспортна травма	188
4.36. Водолазна травма	188
4.37. Гузова травма	189
4.38. Спортивна травма	189
4.39. Виробнича травма	189
Розділ 5. Судово-медична експертиза гострого кисневого голодування	
5.1. Механічна асфіксія (загальні питання)	191
5.2. Асфіксія странгуляційна	194
5.3. Сексуальна (автоеротична) асфіксія	200
5.4. Розп'яття	201
5.5. Смерть внаслідок підвищення догори ногами	201
5.6. Смерть внаслідок задушливого захоплення чи стиснення сонної артерії	201
5.7. Постстрангуляційна (постасфіктична) хвороба	202
5.8. Задушення внаслідок закриття повітроносних шляхів сторонніми предметами	204
5.9. Асфіксія внаслідок стиснення (здавлення) грудей та живота	205
5.10. Утоплення	206
5.11. Асфіксія внаслідок перебування в обмеженому просторі	210
Розділ 6. Судово-медична експертиза ушкоджень, що заподіяні хімічними чинниками	
6.1. Загальні питання судово-медичної токсикології	211
6.2. Гостре отруєння алкоголем та його сурогатами	225
6.3. Хронічне отруєння алкоголем та його сурогатами (алкоголізм)	228
6.4. Отруєння наркотиками та токсикантами	229
6.5. Загальна характеристика окремих отруйних речовин та ознаки отруєння ними	233
6.6. Гострі харчові отруєння та отруєння тваринними та рослинними отрутами	252
Розділ 7. Судово-медична експертиза ушкоджень внаслідок дії радіоактивного опромінення, біологічних та інших чинників	
7.1. Променеве (радіаційне) ушкодження	257
7.2. Ушкодження біологічними чинниками	259
7.3. Голодування та позбавлення води	259
7.4. Гостре фізичне перенапруження	261
7.5. Реанімаційна патологія	262
7.6. Дія газової зброї	262
7.7. Засоби нескортої дії	263
7.8. Психічна травма	264

Розділ 8. Судово-медична експертиза трупа

8.1. Танатологія	265
8.2. Причини та механізм смерті	271
8.3. Рефлекторна смерть	274
8.4. Раптова смерть дорослих осіб	275
8.5. Раптова смерть немовлят	281
8.6. Смерть в умовах неочевидності	284
8.7. Смерть у воді	284
8.8. Трупні зміни, пошкодження трупа та трансформація трупа	284
8.9. Консервувальні зміни трупа	291
8.10. Визначення давності настання смерті та давності поховання	293
8.11. Можливість самостійності дій смертельно поранених осіб	301
8.12. Огляд місця події та огляд трупа на місці виявлення його	304
8.13. Дослідження трупа	310
8.14. Додаткові методи дослідження під час експертизи трупа	321
8.15. Судово-медична експертиза трупа невідомої особи	322
8.16. Судово-медична експертиза розчленованого трупа	324
8.17. Судово-медична експертиза ексгумованого трупа	325
8.18. Судово-медична експертиза скелетованого трупа	329
8.19. Судово-медична експертиза масових поховань	330
8.20. Судово-медична експертиза у випадку масової загибелі людей	330
8.21. Судово-медична експертиза спаленого трупа	330
8.22. Судово-медична експертиза трупа плода або новонародженого	332

Розділ 9. Судово-медична експертиза живих осіб

9.1. Загальні засади судово-медичної експертизи живих осіб	341
9.2. Визначення ступеня тяжкості тілесного ушкодження	346
9.3. Визначення ступеня втрати загальної працездатності	353
9.4. Судово-медична експертиза у випадках мордування, побоїв та мучення	354
9.5. Судово-медична експертиза самоушкодження	355
9.6. Судово-медична експертиза стану здоров'я та удаваних хвороб	355
9.7. Судово-медична експертиза штучних хвороб	356
9.8. Судово-медична експертиза ушкоджень, що заподіяні під час скоєння сексуальних злочинів	357
9.9. Судово-медична експертиза алкогольного та наркотичного сп'яніння	361
9.10. Судово-медична експертиза слідів колишнього поранення	363
9.11. Судово-медична експертиза колишніх родів та колишньої вагітності	364
9.12. Визначення статі особи	366
9.13. Визначення віку особи	368
9.14. Визначення статевої зрілості, здатності до статевих зносин та плідної спроможності	371
9.15. Спірне материнство та батьківство	374
9.16. Визначення наявності факту зараження венеричними хворобами та вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ)	376

Розділ 10. Судово-медична експертиза речових доказів

10.1. Загальні поняття про речові докази	377
10.2. Загальні поняття про слід та слідоутворення	378
10.3. Сліди біологічного походження як речовий доказ	380

10.4. Судово-медичне дослідження слідів крові	383
10.4.1. Виявлення слідів крові та встановлення за ними окремих обставин скоєння злочину	383
10.4.2. Визначення наявності крові	387
10.4.3. Визначення видової належності крові	387
10.4.4. Визначення статевої належності крові	388
10.4.5. Диференціювання крові плода і дорослої людини	389
10.4.6. Можливості визначення частини тіла, з якої відбулася кровотеча	389
10.4.7. Визначення давності утворення плям крові	389
10.4.8. Визначення за плямами крові кількості рідкої крові, якою вони утворені	390
10.4.9. Визначення вагітності за слідами крові	390
10.4.10. Визначення походження крові від живої людини або від трупа	390
10.4.11. Загальна характеристика слідів крові	391
10.4.12. Елементарні сліди крові	391
10.4.13. Складні сліди крові	392
10.4.14. Характеристика окремих видів слідів крові	394
10.4.15. Встановлення або виключення походження крові від конкретної людини	397
10.4.16. Судово-медичне дослідження рідкої крові	397
10.4.17. Інерційна деформація слідів крові	398
10.5. Сучасні методи судово-медичної експертизи слідів біологічного походження	399
10.6. Медико-криміналістична експертиза	407
10.7. Загальні поняття про ототожнення (ідентифікацію)	409
10.8. Ідентифікація знарядь травми	410
10.9. Ідентифікаційне дослідження за слідами рухових реакцій	412
10.10. Ототожнення особи невідомої людини	414
Розділ 11. Судово-медична експертиза у випадках надзвичайних ситуацій	418
Розділ 12. Судово-медична експертиза за матеріалами слідчих та судових справ	429
Розділ 13. Судово-медична експертиза у випадках професійних правопорушень медичних працівників	430
Розділ 14. Оформлення результатів судово-медичної експертизи	
14.1. Причинність (причинно-наслідковий зв'язок), судово-медичний діагноз	434
14.2. Судово-медична документація	435
Розділ 15. Судово-медичні помилки	441
Розділ 16. Основи судової психіатрії	
16.1. Визначення судової психіатрії	443
16.2. Предмет і завдання судової психіатрії	444
16.3. Виконання судово-психіатричної експертизи	445
16.4. Судово-сексологічна експертиза	445
16.5. Поняття про психічні розлади	447
Література з судової медицини	448

Підручник

Герасименко О.І.
Герасименко К.О.

Судова медицина

За загальною редакцією професора О.І. Герасименка

У підручнику на сучасному науковому та педагогічному рівні викладено повний курс судової медицини. Надана актуальна інформація щодо правових та організаційних основ судово-медичної служби та загальні дані про діяльність судових експертів, інформація, яка дозволить визначити ознаки впливу на організм або труп певних чинників, вирішити питання про механізм утворення, зажиттєвість і давність ушкодження, причину смерті, тяжкість тілесного ушкодження тощо. Розглянуто питання дослідження та експертизи речових доказів із слідами біологічного походження та типові помилки судово-медичних експертів. Значна увага приділяється судово-медичній експертизі живих осіб та експертизі трупів. Питання законодавчого регулювання судово-медичної експертної діяльності надані на сучасному рівні. Підручник є зручним для використання студентами юридичного напрямку, оскільки розставлені акценти щодо використання судово-медичних даних працівниками органів внутрішніх справ, слідчими, суддями, працівниками прокуратури та адвокатури. Одночасно навчальний матеріал надано в повному обсязі відповідно до навчальних програм, за якими навчаються студенти вищих медичних навчальних закладів. Видання розраховане на студентів вищих медичних та юридичних навчальних закладів, лікарів-інтернів галузі «судово-медична експертиза», судово-медичних експертів, лікарів та юристів.

Підп. до друку 01.10.2018. Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура
«NewtonС». Друк офсет.
Ум. друк. арк. 26,74. Обл.-вид. арк. 28,71.

ПП «Магнолія 2006»

а/с 431, м. Львів-53, 79053, Україна, тел./факс 240-54-84;
245-63-70 e-mail: magnol@lviv.farlep.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року, видане
Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України